

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ»

REGARDING THE UNDERSTANDING OF THE CONCEPT "ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR ENSURING THE RIGHT TO FREEDOM OF THOUGHT"

Мілінчук С.В., здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

Встановлено, що забезпечення прав і свобод людини згідно із ст. 3 Конституції України є пріоритетним обов'язком, що покладається на державу, що вимагає від неї створення дієвого та ефективного механізму реалізації прав та свобод людини та громадянина. Підкреслено, що право на свободу думки відноситься до системи конституційних прав особи, що мають гарантуватися державою. Наголошено, що важливе значення у забезпеченні будь-якого права відіграють механізми його реалізації та захисту, що буде розглянуто в межах даної статті. З'ясовано, що реалізація прав залежить не лише від дій їх носія, але і від дій інших учасників правовідносин, що мають зобов'язання або із утримання від дій, що порушують чуже право, або із вчинення певних дій, що здатні забезпечити досяжність належності особи прав. Метою статті визначено обґрунтування авторського розуміння поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення права на свободу думки». Підкреслено, що ефективність реалізації встановлених для особи нормативних прав і свобод залежить як від дій особи, так і від дій уповноважених органів публічної влади. Акцентовано, що механізм реалізації права на свободу думки є певні особливості, і вимагає встановлення певного переліку нормативних процедур, зокрема, мова йде про встановлення змісту реалізації права особи на свободу думки під час проведення мирних зібрань; або ж реалізація права на свободу думки в умовах воєнного стану тощо. Зроблено висновок, що під адміністративно-правовим механізмом забезпечення права на свободу думки необхідно розуміти певну систему елементів, до структури якої входить нормативний базис, що встановлює права особи, суб'єкти забезпечення його реалізації, засоби захисту, а також допустимі обмеження.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, публічно-управлінські правовідносини, поняття, свобода думки, принципи, пропорційність, структура.

It was established that the provision of human rights and freedoms in accordance with Art. 3 of the Constitution of Ukraine is a priority duty entrusted to the state, which requires it to create an effective and efficient mechanism for the realization of human and citizen rights and freedoms. It is emphasized that the right to freedom of thought belongs to the system of constitutional rights of a person, which must be guaranteed by the state. It is emphasized that the mechanism of its implementation and protection plays an important role in ensuring any right, which will be considered within the scope of this section. It was found that the realization of rights depends not only on the actions of their bearer, but also on the actions of other participants in legal relations, who have obligations either to refrain from actions that violate someone else's rights, or to perform certain actions that can ensure the achievement of belonging the person has rights. The purpose of the article is to substantiate the author's understanding of the concept of "administrative-legal mechanism for ensuring the right to freedom of thought." It is emphasized that the effectiveness of the implementation of the normative rights and freedoms established for a person depends on both the actions of the person and the actions of authorized public authorities. It is emphasized that the mechanism of realization of the right to freedom of opinion has certain peculiarities and requires the establishment of a certain list of regulatory procedures, in particular, it is about establishing the content of the exercise of a person's right to freedom of opinion during peaceful assemblies; or implementation of the right to freedom of thought under martial law, etc. It was concluded that under the administrative-legal mechanism of ensuring the right to freedom of thought, it is necessary to understand a certain system of elements, the structure of which includes the normative basis that establishes the rights of the person, the subjects of ensuring their implementation, means of protection, as well as permissible restrictions.

Key words: administrative-legal mechanism, public-management legal relations, concepts, freedom of thought, principles, proportionality, structure.

Постановка проблеми. Забезпечення прав і свобод людини згідно із ст. 3 Конституції України є пріоритетним обов'язком, що покладається на державу, що вимагає від неї створення дієвого та ефективного механізму реалізації прав та свобод людини та громадянина [1, с. 10]. Право на свободу думки відноситься до системи конституційних прав особи, що мають гарантуватися державою. Важливе значення у забезпеченні будь-якого права відіграють механізми його реалізації та захисту [2, с. 3–6].

Стан наукової розробки проблеми. Реалізація прав залежить не лише від дій їх носія, але і від дій інших учасників правовідносин, що мають зобов'язання або із утримання від дій, що порушують чуже право, або із вчинення певних дій, що здатні забезпечити досяжність належності особи прав [3, с. 72; 4, с. 145–150].

Реалізація прав особи може відбуватися або через застосування інструментального підходу або крізь призму застосування діяльнісної оцінки правовідносин [5, с. 74]. Інструментальний підхід полягає у здійсненні характеристики наявних засобів, способів, форм реалізації права, і пов'язується в тому числі із функціонуванням суб'єктів владних повноважень. До прихильників інструментального підходу розуміння механізму реалізації прав і свобод людини варто віднести наукові погляди, що обстоюються у працях С. М. Рабіновича, Ю. М. Тодики, О. В. Петри-

шина та ін. Протилежним є підхід, в межах якого пріоритет відноситься саме розуміння праву, його змісту, та форм діяльності особи, при цьому другорядне значення відіграють компетенційні характеристики суб'єктів владних повноважень, а також засобів, форм, методів впливу на об'єкт правовідносин. Такий підхід у наукових публікаціях отримав назву діяльнісного, і його прихильниками є Н. В. Мішина [6], Новіков В. В., В. С. Боровікова та ін.

Окремі питання адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки здійснено у: дисертації Ю. В. Кириченко на тему «Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав» (2018 р.) [7], де означено місце права на свободу думки у системі конституційних прав особи, дисертації К. І. Барнич на тему «Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (2020 р.) [8], де уточнено розуміння конституційного права на свободу думки та ін. Однак у вітчизняній та зарубіжній юриспруденції спостерігається відсутність єдності підходів до встановлення змісту механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, що має гарантуватися державою; тим більше дане питання є недостатньо врегульованим відносно реалізації права особи на свободу думки, яке не відноситься до категорії абсолютних прав, та може і певною мірою повинно бути обмежено в окремих випадках.

Метою статті є обґрунтування авторського розуміння поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення права на свободу думки».

Виклад основного матеріалу. Варто підкреслити, що закріплення прав і свобод людини на нормативному рівні означає лише те, що встановлюються певні можливості для особи, але при цьому не означає однозначну їх реалізацію та захист; і саме таке функціональне призначення може бути досягнуто за допомогою відповідного адміністративно-правового механізму [7, с. 132].

Тобто має фактичний перехід із стану нормативного закріплення права до фактичної реалізації права [8, с. 71–72].

Механізмом реалізації права розуміється певна сукупність станів, процесів, явищ, інституцій, що впливають на об'єкт, на ефективність здійснення наданих для суб'єкта можливостей [9]. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «механізм» тлумачить як «внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище» [10, с. 665].

Термін «механізм» із моменту свого виникнення був притаманний передусім для технічних наук, але поступово його використання в межах юридичної науки стало можливим та прийнятним. Зокрема, в Україні – такими стали праці В. Селіванова, де зазначалось, що реалізація матеріальних норм безпосередньо вимагає вироблення механізмів їх здійснення та захисту [11, с. 29–38].

Ефективність реалізації встановлених для особи нормативних прав і свобод залежить як від дій особи, так і від дій уповноважених органів публічної влади [12, с. 15; 13]. На підставі зазначеного, до складових елементів механізму відносяться: об'єкт, суб'єкти, нормативно-правовий базис регулювання можливостей особи, форми, способи, засоби та методи забезпечення реалізації прав [14, с. 265–267].

Ефективність механізму забезпечення прав і свобод людини розуміється як певна система, що характеризується послідовністю дій, етапів, що за умови їх реалізації створює умови для встановлення взаємодії учасників правовідносин з приводу існування об'єкта (об'єктів), що має відповідати вимогам сталості, обґрунтованості, співмірності [15, с. 20]. Реалізація права має визнаватися як статика та динаміка правовідносин [16, с. 8–9].

К. І. Барнич механізм реалізації прав визначає, як нормативно встановлений комплекс дій особи як носія права, що здатен забезпечити користування певною суспільною цінністю [3, с. 72].

Реалізація прав залежить не лише від дій їх носія, але і від дій інших учасників правовідносин, що мають зобов'язання або із утримання від дій, що порушують чуже право, або із вчинення певних дій, що здатні забезпечити досягнення належності особі прав [3, с. 72].

Важливим є не лише визначення позитивного регулювання здійснення права, але і негативного відображення, тобто певних механізмів як відновлення порушеного права, так і його захисту [17, с. 5].

До підсистем механізму забезпечення права особи О. Ф. Скакун відносить механізм реалізації, охорони та захисту; при цьому вченою механізм реалізації визначається як створення належних умов для здійснення права; механізмом охорони є запобігання правопорушенням; механізмом захисту має розглядатися відновлення порушених прав чи застосування інших компенсаторних засобів впливу на учасників суспільних відносин [18, с. 190].

В цьому сенсі варто підкреслити, що є доцільним відображати такі підсистеми механізму забезпечення права, як механізму нормативно-правового регулювання, механізм реалізації, механізм охорони права, механізм захисту права. Механізм реалізації права при цьому залежить не лише від дій уповноваженої особи, але і від дій зобов'язаної особи [19, с. 151].

Цікавим є підхід, висловлений у наукових працях О. В. Олькіної, де зазначається, що забезпечення реаліза-

ції права не може залежати лише від правомочної особи, а вимагає налагодження складної системи взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, громадськості, що здатне гарантувати не лише наявність можливостей для дій особи, але і відновити такі можливості, у разі їх порушення [20, с. 387].

На важливій складовій механізму забезпечення прав особи наголошує О. В. Пушкіна. Такою умовою є вимога гармонізації чинного національного законодавства до світових та європейських стандартів, що гарантує не лише можливість для особи захисту та охорони права на внутрішньо державному рівні, але і створює можливість для звернення до міждержавних інституцій [21, с. 8].

Зазначені наукові підходи засвідчують певну розбіжність щодо розуміння змісту категорії «механізм забезпечення прав особи», що позначається на неоднозначності встановлення змісту конкретної системи гарантування окремих прав особи – наприклад, права особи на освіту, на охорону здоров'я, і зокрема, на свободу думки.

Конституція України таким чином визначає права й свободи особи, тоді як забезпечення їх реалізації та захисту пов'язується із функціонуванням органів державної влади, органів місцевого самоврядування та недержавних інституцій [22, с. 93–95].

А. М. Колодій та А. Ю. Олійник визначають, що механізм реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина має розумітися як система елементів, що із врахуванням принципів гуманізму та соціальної справедливості здатна гарантувати рівність здійснення громадянами та іншими особами можливостей певним чином. До механізму реалізації та захисту прав особи в цілому, і зокрема, права на свободу думки, відносяться: норми, що встановлюють зміст суб'єктивного права та інтересу; встановлення змісту системи юридичних обов'язків; закріплення нормативних можливостей особи; принцип регулювання; стадії реалізації суб'єктивного права та інтересу [23, с. 218–220].

Реалізація наданого особі права пов'язується із власними активними діями суб'єкта, але і із застосуванням правових засобів та інструментів, що є наявними та здатними забезпечити особисті права [19, с. 152–154]. А. Ю. Олійник при цьому наголошує, що безумовно вимогою реалізації наданої особі права є її бажання та здатність діяти чи належним чином утримуватися від дій [19, с. 155–157]. Вченим виділяються такі стадії реалізації права, як: збирання інформації задля ініціювання початку здійснення права чи певної свободи; встановлення підстави для реалізації права (певного юридичного факту); здійснення активних чи пасивних форм діяльності суб'єктом як прояв реалізації права; взаємодія учасників правовідносин як зміст відносин із реалізації права; оформлення результат дій особи [19, с. 166–167].

Варто підкреслити, що механізм реалізації права на свободу думки є певні особливості, і вимагає встановлення певного переліку нормативних процедур, зокрема, мова йде про встановлення змісту у реалізації права особи на свободу думки під час проведення мирних зібрань; або ж реалізація права на свободу думки в умовах воєнного стану тощо [24, с. 249–250; 25].

Такий висновок базується на підходах, що реалізація прав, що забезпечує фізичне існування особи, залежить передусім від волі особи, тоді як реалізація громадських та політичних прав залежить як від волі особи, так і має відповідати встановлених процедурним особливостям [26, с. 207–214; 27].

Як зазначає О. П. Донченко реалізація права особи на свободу думки вимагає встановлення змісту його допустимих обмежень [28, с. 13].

Висновок. Таким чином, доцільним є зробити висновок, що під адміністративно-правовим механізмом забезпечення права на свободу думки необхідно розуміти певну систему елементів, до структури якої входить нормативний базис, що встановлює права особи, суб'єкти забезпечення його реалізації, засоби захисту, а також допустимі обмеження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Deshko L. European Standards of Human Rights: Course book. Donetsk: Modern Printing (Suchasny Drook), 2013. 142 p.
2. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія. Ужгород, 2016. 486 с.
3. Барнич К. І. Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – Право). Ужгород: Державний вищий навчальний заклад Ужгородський національний університет, 2020. 233 с.
4. Кириченко Ю. В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав: дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 512 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/16223>
5. Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 45–56. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/nvsvy_03_2018/07.pdf
6. Barvinenko, V., Mishyna, N., & Qaracayev, C. (2023). Ukrainian local government and Council of Europe's standards: human rights protection and decentralisation at the times of militarisation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(4), 31-36. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-31-36>
7. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посібник / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін.; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса: Юрид. літ., 2017. 256 с.
8. Орзіх М. П., Єзеров А. А. Конституція України діє, конституційні перетворення тривають (до 15-ї річниці Конституції України). *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 28–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npouua_2011_10_5
9. Фокіна М. О. Права і свободи людини як об'єкт конституційно-правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 229 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyslovnuk/mode/2up>
11. Тодика Ю.М. Сутність Конституції України в аспекті розвитку конституційного процесу. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 1997. № 2(9). С. 29–38.
12. Селіванов В. Право як сфера свободи. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 1 (24). С. 17–32.
13. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39–48.
14. Терлецький Д. С. Стандарти здійснення права на свободу думки і слова в практиці Європейського суду з прав людини. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 т. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.) / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. літ., 2016. Т. 1. С. 265–267. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7543>
15. Радченко О. В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 3. С. 19–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_3_5
16. Пустовіт Ж. М. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина: навч. посібник. Київ: КНТ, 2009. 232 с.
17. Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 20 с.
18. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
19. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Аперта, КНТ, Центр навчальної літ., 2008. 472 с.
20. Олькіна О. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посібник; за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с. (Серія: «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 4: Конституційне гуманітарне право).
21. Пушкіна О. В. Конституційний механізм забезпечення прав людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2008. 48 с.
22. Безсонова М. В. Конституційне право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 237 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Bezsonova/d_Bezsonova.pdf
23. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
24. Яромл Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (теоретико-правове дослідження): монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 464 с.
25. Запара А.Є., Легеза Ю.О. Система інформаційних компетентностей публічних службовців. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. . Випуск 2. С. 32–35.
26. Соловійов О. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти. *Право України*. 2010. № 10. С. 207–214.
27. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39–48.
28. Донченко О. П. Свобода як категорія права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 18 с. URL: <http://hdl.handle.net/11300/887>